

تاریخ مدرن نشدن ایران از توسعه نیافتگی روستایی

مهندس عرفان رضاپور جمور

دکتر فرحناز رستمی

(عضو هیات علمی دانشگاه رازی)

دکتر شهپر گراوندی

(عضو هیات علمی دانشگاه رازی)

www.ketab.ir

جامعه شناسان

روشنشان

سرشناسه: رضایپور جمور، عرفان
عنوان و نام‌پیداوار: تاریخ مدرن نشدن ایران از توسعه‌نیافتگی روستایی
تألیف: مهندس عرفان رضایپور جمور - دکتر فرحناز رستمی - دکتر شهپر گراوندی

مشخصات نشر: روش شناسان و جامعه‌شناسان
مشخصات ظاهری: ۵۲۰ ص.، مصور، جدول، نمودار
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۴۳۹-۴۸-۰

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه

موضوع: تجدد -- ایران -- تاریخ

موضوع: Modernity -- Iran -- History

موضوع: جامعه‌شناسی روستایی -- ایران

موضوع: Sociology, Rural--Iran

شناسه افزوده: رستمی، فرحناز، ۱۳۵۵-

شناسه افزوده: گراوندی، شهپر، ۱۳۶۳-

رده‌بندی کنگره: DSR۶۵

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۰۴۴

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۸۴۹۴۸

با همکاری انتشارات جامعه‌شناسان

جامعه‌شناسان

روش شناسان

تاریخ مدرن نشدن ایران از توسعه‌نیافتگی روستایی
مهندس عرفان رضایپور جمور - دکتر فرحناز رستمی - دکتر شهپر گراوندی

چاپ اول: ۱۴۰۰ تهران/ تعداد ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۶۰۰۰ تومان/ مجتمع چاپ و صحافی: چاپار

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۴۳۹-۴۸-۰

همه حقوق چاپ نشر برای ناشر محفوظ است.

حروفچینی، نمونه‌خوانی و صفحه‌آرایی: روش شناسان و جامعه‌شناسان
ویراستاری: گروه ویراستاری انتشارات روش شناسان و جامعه‌شناسان

فروشگاه و نمایشگاه مرکزی:

تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب اصلی

دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، پلاک ۲۲۸

کتاب‌فروشی جامعه‌شناسان

تلفن: ۶۶۰۰۰۰۵۱

تلفن دفتر نشر: ۶۶۹۶۹۶۲۰

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸
است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف (نشر) نشر یا
بخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

WWW.JAMEESHENASAN.COM

Email: RaveshP20@gmail.com

Email: sociologists15@gmail.com

فهرست مطالب

پیشگفتار ۷

فصل اول اندیشه مدرنیته و ابهامات آن ۱۱

۱-۱ مقدمه: ۱۱

۲-۱ جهانی شدن مدرنیته: ۱۸

۴-۱ مصائب مدرنیته: ۴۰

۵-۱ مدرنیته و جهان غیر مدرن: ۴۶

۶-۱ مدرنیته و فرهنگ شرق: ۵۱

۱-۶-۱ غرب و ایدئولوژی اسلامی: ۵۸

۷-۱ مدرنیته ایرانی کُزفهمی مدرنیته سرآغاز گرایی مدرنیته در ایران: ۶۴

کُزئولوژی مدرنیته ایرانی ۷۱

۱-۷-۱ کرونولوژی مدرنیته ایرانی: ۷۳

۲-۷-۱ اصلاحات قاجاری: ۷۸

۸-۱ انقلاب مشروطیت: ۱۰۱

۹-۱ رضا شاه و مدرنیته: ۱۱۳

۱-۹-۱ تحولات نظامی - اداری و سیاسی: ۱۱۳

۲-۹-۱ تحولات حقوقی - قضایی و آموزشی ۱۱۵

۳-۹-۱ تحولات مالی - اقتصادی و صنعتی ۱۱۶

۳-۹-۱ تحولات فرهنگی و اجتماعی ۱۲۰

۴-۹-۱ اقتصاد و درآمدهای نفتی در عصر پهلوی اول ۱۲۵

فصل دوم توسعه، مفاهیم نوین مدرنیته ۱۳۷

۱-۲ مقدمه یا چپستی سُنّت: ۱۳۷

۲-۲ مدرنیته و توسعه: ۱۴۱

۳-۲ توسعه (Development): ۱۴۳

- ۴-۲ نظریه ها و مکاتب توسعه: ۱۵۰
- ۵-۲ جهان سوم و مفاهیم توسعه نیافتگی: ۱۵۸
- ۶-۲ نظریه های مدرنیزاسیون: ۱۶۵
- ۷-۲ بازشناسی روند توسعه در ایران: ۱۷۷
- ۸-۲ توسعه ایران در دوره ی پهلوی دوم: ۱۹۱
- ۸-۲ ملی شدن نفت: نفتی شدن اقتصاد و جامعه ایران: ۲۱۱
- ۹-۲ مصدق: اشتباهات و تباهی امید مدرن (بازخوانی جریان ملی کردن نفت): ۲۱۸

فصل سوم اصلاحات ارضی (واردسازی روستا به معادلات اجتماعی ایران) ۲۴۹

- ۱-۳ مقدمه: ۲۴۹
- ۲-۳ اصلاحات ارضی از فکر تا عمل: ۲۵۳
- ۳-۳ پیامدهای اصلاحات ارضی و بسترهای وقوع انقلاب ۱۳۵۷ خورشیدی: ۳۰۶
- ۴-۳ اتحاد متضادها: آغاز پایان ۳۴۳
- ۵-۳ از جاکندگی روستاییان: نیروی انسانی انقلاب ۳۵۶
- ۶-۳ فرضیات و دلایل انقلاب ۱۳۵۷ خورشیدی: ۳۷۰
- اما حقیقت فرضیه تاثیر مدرنیزه کردن (مدرنیزاسیون) چیست؟ ۳۷۱
- ۳-۶-۱ نظریه مذهب عامل انقلاب: ۳۷۴

فصل چهارم توسعه در جمهوری اسلامی ۳۹۱

- ۱-۴ روستا در جمهوری اسلامی: ۴۰۲
- ۲-۴ دهه هفتاد خورشیدی: نگاه جمهوری اسلامی به توسعه ۴۰۹
- ۳-۴ اصلاحات: آگاهی اجتماعی از نیاز مدرنیته سیاسی پس از صد سال ۴۲۲

فصل پنجم توسعه ی برنامه ریزی در ایران ۴۴۱

فصل ششم بحران توسعه نیافتگی روستایی ایران ۴۷۷

- ۱-۶ اگره اصلی: کشاورزی توسعه نایافته ۴۸۲

نتیجه گیری ۴۸۷

ما و آینده ۵۰۵

منابع و مأخذ ۵۰۹

- منابع: ۵۱۵

پیشگفتار

توسعه‌نیافتگی روستایی، مسئله و بحران اصلی جامعه روستایی ایران است. جامعه هر دم کوچک شونده‌ای که دوام اجتماعی و امنیت غذایی ایران سخت وابسته به آن است. به رغم همه تلاش‌های، بحران توسعه‌نیافتگی روستایی تمام ابعاد زیست ملی ایرانیان را تهدید می‌کند و هم‌کنار با دغدغه‌های کلاتی چون مهاجرت گسترده روستائیان، خشکسالی، بی‌آب و استهلاک گسترده خاک حیات ملی ایرانیان را مورد پرسش و تهدید قرار داده است. چرایی توسعه‌نیافتگی جامعه روستایی، به رغم تلاش برای مدرن‌سازی جامعه ایرانی، پرسش بنیادین بسیاری از پژوهش‌ها بوده و به رغم انجام مطالعات مفید و معتبر درباره تأثیر موانع اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ناشی از مدرنیته ایرانی که به نوعی در توسعه‌نیافتگی روستایی ایران مؤثر بوده‌اند، به نظر می‌رسد ارزیابی دقیقی از شیوه خوانش مدرنیته توسط ایرانیان و تأثیر این شیوه خوانش بر مجموعه روابط علت و معلولی که منشاء تحولات در ایران معاصر بوده، به درستی صورت نگرفته، نظریه‌پردازان در هنگام تنظیم و ارایه نظراتشان به آن بی‌یا کم توجهی نموده و نتوانسته‌اند بین شیوه خوانش مدرنیته در ایران و تحولات اجتماعی و اقتصادی، رابطه‌ای معقول و رهگشا برقرار نمایند. به بیان دیگر پژوهشگر ایرانی اکنون نتوانسته علل ناکامی در توسعه روستایی ایران را از دل شیوه خوانش مدرنیته در ایران بیرون کشد و برای تبیین این ناکامی به مولفه‌های دیگر توجه است. این نوشتار درصدد بررسی اثرات تحولات اجتماعی و سیاسی ایران مدرن بر توسعه‌نیافتگی روستایی، با توجه شیوه خوانش مدرنیته، به عنوان عامل توجیه‌گر مفاهیم زندگی مدرن است. شیوه خوانش و کاربست مدرنیته در جوامع خواهان توسعه، تأثیر مستقیم بر نتایجش داشته و اگر اشکال یا شبهه یا سانسوری در خوانش صحیح مدرنیته چه از سوی حاکمیت و چه از سوی مردم، به مثابه بستر اجتماعی توسعه وجود داشته باشد، که دارد، قطعاً آن جامعه با توسعه‌ای ناقص و آبر و مشکل‌آفرین روبرو خواهد شد که فصل مشترکی با توسعه همه جانبه و پایدار نخواهد داشت. این نوع از توسعه نه تنها مشکلات و تنگناهای پیشین را برطرف نمی‌کند که خود موجد و منشأ تنگناهای بس بزرگ و ویرانگرتر خواهد شد.

از آنجا که به گمان نویسندگان شیوه خوانش پدیده مدرنیته در ایران علت‌العلل توسعه ناکام کشور است، بهتر است در آغاز معنای واژه مدرن و مدرنیته را بازشکافیم، باریشه و بنیان و مفاهیم تاریخی‌اش آشناشویم تا دریابیم که این واژه چه معنایی داشته، ریشه و خاستگاهش چه بوده و در چه معنا و مفهومی مورد استفاده قرار گرفته است. شیرری (۱۳۸۷) در فرهنگ زبان فارسی واژه مدرن را این گونه معنا کرده است:

مُدرن: جدید، تازه، باب روز... در فرهنگ فارسی مُعین هم مُدرن به دو معنا آمده: ۱- تازه، نو- و ۲- باب روز و مُدرنیست پیرو مُدرنیسم عنوان شده و مُدرنیسم را طرفداری از آنچه که نو و

بدیع باشد... راه و رسم جدید دانسته است. به نظر می‌رسد این معانی با توجه به برگردان اصل کلمه به فارسی و بی‌توجه به موارد استعمالش اتخاذ شده باشد.

واژه مدرن از ریشه لاتین Mon^۱ به معنای نو، جدید، کنونی که در مقابل کهن و قدیم به کار می‌رود، می‌آید. (حسینعلی نُوذری، ۱۳۸۰: ۱۲۴) و: سپس اضافه می‌کند که اصطلاح مدرن از اواخر قرن ۱۵ میلادی مقارن با ژنسانس اروپا مطرح گشت و در قرون ۱۶ و ۱۷ میلادی وارد عرصه مباحثات و منازعات روشنفکری اروپایی شد. (همان: ۱۲۴)

علی اصغر دارایی (ب. ت) درباره تاریخچه و گذشته استفاده از واژه مدرن در متون فلسفی می‌نویسد: واژه مدرن برگرفته از کلمه لاتین Modernus^۲ است که آن هم خود از قید Modo^۳ به معنای به تازگی مشتق شده است. به گمان بعضی از تاریخ‌نگاران این لفظ Moderni^۴ را رومیان در اواخر قرن پنجم میلادی در مورد ارزش‌ها و باورهای مشکوک جدید به کار می‌بردند. ارزش‌هایی که با باورهای پذیرفته شده قدیمی در تقابل بودند و با لفظ مشخص می‌شدند. (همان)

این اولین نشانه از استعمال واژه مدرن برای مشخص کردن تمایز مابین دو عهد قدیم و جدید است. چرا که تاریخ استفاده و مصرفی برای ارزش‌ها و باورها مشخص کرده است.

اما عده‌ای از تاریخ‌نگاران و زبان‌شناسان چنین تأویلی را درست نمی‌دانند و معتقدند که مسئله بر سر رؤیای نو و تقابل ارزش‌های کهنه و نو نیست، بلکه برای رساندن این معناست که فهم شرایط تازه‌ای که در آن امکان می‌یابیم تا باورها، برداشت‌های قدیمی، نتیجه‌های زندگی و خردورزی کهن را به زبان امروزی و هم‌چنان با زمینه تازه زندگی ترجمه کنیم و این دلالت اصلی واژه است. (همان)

حمید پارسانیا در کتاب مدرنیته در ایران درباره معنای واژه مدرن و مدرنیته به این نکته اشاره کرده که معنای کلمه مدرن و مدرنیته دربرگیرنده مفهوم کاربردی این کلمه نیست:

واژه مدرنیته، به معنای لفظی آن که جدید و نو باشد نیست. بلکه مدرنیته بیشتر یک اصطلاح است برای تمامیت و کلیت آنچه که به عنوان فرهنگ غرب از قرن ۱۶ میلادی به بعد شناخته می‌شود. (پارسانیا، ۱۳۸۳: ۱۲۷)

گاه در منابع و تحلیل‌ها، واژه مدرن برای جداسازی دو بُرهه از زمان، یعنی آژمنه قدیم و جدید به کار رفته، لیکن تاریخ‌شناسان استعمال واژه مدرن را بدین منظور، بسیار قدیمی‌تر از آن چیزی می‌دانند که بیشتر متفکران و نویسندگان تصور کرده‌اند.

اصطلاح مدرن از اواخر قرن ۵ و اوایل قرن ۶ میلادی متداول شد. این واژه از فعل Modo به معنای اخیر و این زمانی و تلویحا جدید اخذ شده است. نخستین تمایز معنادار بین مدرن و

1. Mon

2. Modernus

3. Modo

4. Moderni